

Diecezja łucka w latach 1939-1945. Sprawozdanie ks. Jana Szycha, opracowanie Maria Dębowska, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków 2018, ss. 68.

Ks. Jan Szych (1898-1947), kanclerz Kurii Diecezjalnej w Łucku, był najbliższym współpracownikiem biskupa łuckiego Adolfa Szelażka. Po uwięzieniu ordynariusza przez władze sowieckie w styczniu 1945 r., ks. J. Szych zorganizował pomoc materialną dla osadzonego w kijowskim więzieniu hierarchy. Po przybyciu do Polski w sierpniu 1945 r. interweniował u prymasa Augusta kard. Hlonda prosząc go o pomoc w uwolnieniu bpa A. Szelażka. Prawdopodobnie na sugestię prymasa A. Hlonda, ks. J. Szych przygotował raport o stanie diecezji łuckiej, datowany 23 sierpnia 1945 r. Składał się on z czterech części tematycznych: *Stan diecezji łuckiej 17 IX 1939 – 7 VIII 1945 r.; Aresztowanie Jego Ekscelencji Księdza Biskupa Adolfa Szelażka; Diecezja łucka w cyfrach; Diecezje żytomierska i kamieniecka.*

Sprawozdanie zostało dołączone do listu prymasa A. Hlonda z dnia 29 sierpnia 1945 r., skierowanego do Domenico Tardiniego, prosekretarza stanu Stolicy Apostolskiej, w której prosił on papieża o interwencję w rządzie amerykańskim w sprawie uwolnienia bpa A. Szelażka. Równolegle księża łuccy podjęli starania w środowisku Polonii amerykańskiej, aby wywarła ona nacisk na władze amerykańskie, by podjęły kroki w celu oswobodzenia hierarchy. W tym też celu wspomniany raport o diecezji łuckiej ks. J. Szycha został przetłumaczony na język angielski. Aktualnie jest on przechowywany w Archiwum Polonii w Orchard Lake w USA.

Ponieważ dotychczas sprawozdanie ukazało się we fragmentach w dwóch publikacjach, obecna edycja jest pierwszym całościowym opracowaniem tego tekstu. Do wydawnictwa dołączono przypisy i bibliografię załącznikową oraz wykaz skrótów.

Maria Dębowska, Ksiądz Florentyn Czyżewski (1872-1950). Życie i działalność, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków 2018, ss. 132.

Prezentowana publikacja jest pierwszą biografią jednego z najbardziej zasłużonych duchownych diecezji łuckiej. Jego „dziełem życia” są sporządzone skorowidze ksiąg metrykalnych, z których wiele w wyniku zawieruchy wojennej zagi-

nęło, a dzięki spisowi można zrekonstruować ich dane, co jest szczególnie ważne dla byłych mieszkańców diecezji.

Florentym Czyżewski urodził się 16 października w 1872 r. w Talkunach (diec. sejneńska), jako syn Piotra Kaliksta i Magdaleny z Iwaszewskich. Rodzina najprawdopodobniej należała do szlachty zaściankowej. Część rodziny Czyżewskich i rodzeństwa ks. Florentyna wyemigrowała do USA. W wieku 18 lat wstąpił do Seminarium Duchownego w Żytomierzu, a w 1894 r. rozpoczął naukę w Akademii Duchownej w Petersburgu. W 1897 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk arcybiskupa mohylewskiego Szymona Marcina Kozłowskiego. W 1898 r. ukończył Akademię Duchowną w Petersburgu z tytułem magistra teologii. Po powrocie do Żytomierza został wykładowcą liturgiki i śpiewu kościelnego w seminarium diecezji łucko-żytomierskiej. Przez pewien czas był też prefektem seminarium. Opiekował się również biblioteką seminaryjną. W latach 1914-1917 został pozbawiony przez władze carskie prawa nauczania. W 1918 r. po wybuchu rewolucji został rektorem seminarium w Żytomierzu. Po zajęciu miasta przez bolszewików w 1919 r. seminarium przeniosło swą działalność do Ołyki, jednak ks. F. Czyżewski pozostał w Żytomierzu. Po aresztowaniu w 1920 r. i osadzeniu w więzieniu w Moskwie, został w 1921 r. deportowany do Polski w ramach wymiany jeńców po wojnie polsko-bolszewickiej. Zamieszkał wówczas w Łucku, gdzie otrzymał nominację na proboszcza parafii katedralnej, którą to funkcję pełnił do 1926 r. W tym samym roku biskup A. Szelażek mianował ks. F. Czyżewskiego na przewodniczącego Sekcji Statystyki i Archiwów Kurii Biskupiej. Rozpoczął on wówczas prace nad dokumentowaniem przejawów życia religijnego, działalności oświatowej, charytatywnej i społecznej w diecezji łuckiej oraz sporządzenia mapy diecezji i spisu nawróconych. Od 1930 r. zaczął opracowywanie ksiąg metrykalnych diecezji łuckiej zwróconych przez ZSRR. Dodatkowo rozpoczął sporządzanie skorowidzów do akt metrykalnych oraz opracował nowe formularze i metodologię sporządzania metrykaliów w parafiach. Ks. F. Czyżewski corocznie przygotowywał również rubrycele i schematyzmy diecezjalne. W 1928 r. po powołaniu Komisji Organistowskiej, został jej przewodniczącym.

Podczas II wojny światowej, okupacyjne władze sowieckie zajęły gmachy kurialne i seminarium, wyrzucając z mieszkania m.in. ks. F. Czyżewskiego, by po kilku miesiącach zabronić mu przebywania w Łucku. Po przymusowym pobycie w parafii w Kołkach, ks. F. Czyżewski powrócił do Łucka po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej. Wznowił wówczas prace nad sporządzaniem skorowidzów do akt metrykalnych diecezji łuckiej.

W sierpniu 1945 r. opuścił Łuck w transporcie repatriacyjnym i zamieszkał w Nowinach k. Chełma w diecezji lubelskiej, gdzie pełnił funkcję kapelana w Domu Opieki Społecznej. W 1947 r. na usilną prośbę bpa A. Szelażka przeniósł się do Zamku Bierzgłowskiego, siedziby wyganego biskupa łuckiego i rozpoczął prace nad dalszymi skorowidzami ksiąg metrykalnych, prowadząc także bieżącą korespondencję z poszukującymi swoich metryk. Ks. F. Czyżewski zmarł 7 sierpnia 1950 r. i został pochowany na cmentarzu parafii pw. św. Jakuba w Toruniu.

Do prezentowanej biogarfii dołączono aneks zawierający spis materiałów ks. F. Czyżewskiego w Archiwum Diecezji Łuckiej, jego publikacje lub przypisy-

wane mu. Ponadto zamieszczono wykaz jego rękopisów wykorzystanych przez różnych autorów oraz ważniejsze pozycje z korespondencji. Biografię ks. F. Czyżewskiego wieńczy indeks osób i geograficzny.

Waldemar Rozyrkowski, *Biskup Adolf Piotr Szelażek w Zamku Bierzgowskim (1946-1950)*, Agencja Reklamowa GALL sc, Toruń 2018, ss. 120 (liczne zdjęcia).

Publikacja powstała w ramach Dni Szelażkowych w Toruniu, współorganizowanych przez Bractwo Świętego Jakuba Apostoła w Toruniu w dniach 9-11 lutego 2018 r.

Książkę otwierają okolicznościowe słowa biskupa ordynariusza toruńskiego Wiesława Smigła, marszałka województwa kujawsko-pomorskiego Piotra Całbeckiego i przełożonej generalnej Zgromadzenia Sióstr św. Teresy od Dzieciątka Jezus s. Lucyny Lubińskiej.

We wstępie do publikacji Autor dokonał przeglądu piśmiennictwa dotyczącego biskupa łuckiego Adolfa Szelażka (1865-1950), który został ogłoszony przez Kościół katolicki Sługą Bożym. W 2010 r. została powołana przez biskupa toruńskiego Komisja Historyczna, która przeprowadziła szczegółową kwerendę źródłową dotyczącą osoby bpa A. Szelażka.

W pierwszym rozdziale (*Historia życia do maja 1946 roku*) przedstawiona została rodzina przyszłego biskupa, który urodził się 30 lipca 1865 r. w Stoczku Łukowskim na Podlasiu. Jego rodzicami byli Stanisław Kostka Potocki i Marianna z domu Grigoriew. A. Szelażek ukończył gimnazjum w Siedlcach, a następnie Seminarium Duchowne w Płocku, gdzie w 1888 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1889-1893 studiował w Akademii Duchownej w Petersburgu, uzyskując tytuł magistra teologii. Po powrocie do diecezji płockiej pełnił różne funkcje m.in. profesora i rektora seminarium, sędziego sądu biskupiego, administratora parafii. W 1918 r. został pracownikiem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, w Wydziale Kościoła Katolickiego. W 1918 r. został sufraganem płockim. W latach 1921-1925 uczestniczył w pracach nad przygotowaniem konkordatu między Rzeczypospolitą Polską a Stolicą Apostolską, a następnie wprowadzaniem jego postanowień w życie. W 1922 r. uzyskał stopień doktora teologii.

Biskup A. Szelażek jest autorem ponad 100 prac naukowych. W swojej działalności naukowej zajmował się kościelnym prawem majątkowym (uposażenie duchowieństwa na ziemiach polskich pod zaborami).

W 1925 r. biskup A. Szelażek został mianowany biskupem łuckim, po rozwiązaniu unii z diecezją zytomierską, która pozostała w ZSRR. Bp A. Szelażek do 1939 r. utworzył 5 dekanatów, a w nich ponad 70 parafii. Przyczynił się do wybudowania lub odnowienia 40 kościołów oraz 100 kaplic. Prawie dwukrotnie wzrosła liczba kapłanów diecezji do 240. W 1927 r. zwołał synod diecezjalny. W 1926 r. otworzył drukarnię diecezjalną, która wydawała pisma religijne. W 1928 r. bp A. Szelażek założył w Dubnie Seminarium Duchowne Wschodniego Obrządku, które w 1931 r. uzyskało status Papieskiego Seminarium Wschodniego. W 1932 r. powołał Akcję Katolicką, która szybko rozwinę-

ła się do 102 oddziałów terenowych, zrzeszające ponad 4.000 członków. Biskup A. Szelażek słynął z dużego nabożeństwa do św. Teresy z Lisieux, którą też obrał w 1928 r. na współpatronkę swojej diecezji. Dodatkowo w 1936 r. uzyskał zgodę na założenie w diecezji Zgromadzenia Sióstr św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Korespondował również z rodzona siostrą św. Teresy z Lisieux, karmelitanką s. Agnieszką od Jezusa.

Po wybuchu II wojny światowej i zajęciu Łucka przez Sowieców, biskup A. Szelażek został wyrzucony z budynku kurii i zamieszkał w budynku dawnego kolegium jezuickiego. Mimo niesprzyjanych okoliczności starał się administrować diecezją. Sytuacja nie polepszyła się również po wejściu Niemców w 1941 r., gdyż już wkrótce rozpoczęło się ludobójstwo Polaków przez nacjonalistów ukraińskich. Po ponownym zajęciu w 1944 r. Łucka przez Sowieców, władze próbowały zmusić hierarchę do ekspatriacji do Polski w nowych granicach. Wobec odmowy, został aresztowany w styczniu 1945 r. przez NKWD i przewieziony do więzienia w Kijowie. W 1946 r. po staraniach ze strony biskupów polskich, Stolicy Apostolskiej i dyplomacji amerykańskiej, bp A. Szelażek został deportowany do Polski.

W rozdziale drugim (*Pierwsze dni wolności*) opisane zostały okoliczności deportacji bpa A. Szelażka do Polski przez przejście graniczne w Medyce, Przemyśl i pobyt w Kielcach u bpa Cz. Kaczmarka. W drodze do Zamku Bierzgłowskiego, bp A. Szelażek doznał zawału serca w Warszawie, co skutkowało pobyt w stołecznym szpitalu św. Józefa. Dużą pomoc w początkowym okresie pobytu bpa A. Szelażka w Zamku Bierzgłowskim udzieliły mu siostry pasterki, które były wdzięczne księżom łuckim za pełnienie funkcji kapelanów w ich klasztorach.

W trzecim rozdziale (*Biskup wygnaniec*) przedstawiono rolę parafii św. Jakuba w Toruniu, gdzie kanclerz kurii łuckiej ks. J. Szych był administratorem. Dochody z parafii były podstawą utrzymania materialnego biskupa A. Szelażka i kapituły łuckiej. Gospodarstwo biskupie na Zamku Bierzgłowskim prowadziły siostry franciszkanki, które też osobiście troszczyły się o hierarchę. W tym też miejscu rozpoczęła działalność łucka kuria biskupia, która miała charakter kancelarii bpa A. Szelażka. Hierarcha troszczył się o księży ze swojej diecezji rozsianych po Polsce oraz tych którzy zostali na terenach ZSRR. Uczestniczył też w posiedzeniach Episkopatu Polski, a także przyjmował biskupów w Zamku Bierzgłowskim. Pomagał również założonemu przez siebie Zgromadzeniu Sióstr Tereżjanek, które posiadając tylko domy na Wołyniu, po ekspatriacji musiały szukać nowego miejsca osiedlenia i działalności. Biskupa odwiedzali licznie dawni diecezjanie wysiedleni do Polski, duchowni, profesorowie, inteligencja. W 1948 r. w Zamku Bierzgłowskim bp A. Szelażek świętował swój diamentowy jubileusz kapłaństwa.

Rozdział czwarty opisuje ostatnie chwile życia bpa A. Szelażka (*Choroba, śmierć, pogrzeb*). Hierarcha pod koniec grudnia 1949 r. zachorował na grypę, której powikłania doprowadziły do śmierci 9 lutego 1950 r. Uroczystości żałobne z tłumnym udziałem wiernych pod przewodnictwem prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego odbyły się w kościele św. Jakuba w Toruniu, gdzie też w krypcie pod prezbiterium spoczęła trumna z ciałem hierarchy.

Ostatni rozdział opisuje formy kultywowania pamięci o biskupie A. Szelażku (*Pamięć o biskupie*). Po śmierci ordynariusza duchowieństwo łuckie i siostry tereżjanki pielęgnowali wspomnienia o biskupie-wygnąncu. Szczególny rozkwit różnych form upamiętniania hierarchy rozpoczął się po 1989 r. kiedy organizowane są sesje naukowe, odczyty, dni modlitw o beatyfikację Sługi Bożego. Umieszczane są też tablice pamiątkowe w miejscach związanych z jego osobą, a także nadano rondy w Toruniu patronat bpa A. Szelażka.

W aneksie publikacji umieszczono wypisy z Kroniki klasztoru św. Stanisława w Zamku Bierzgłowskim (SS. Franciszkanek od Pokuty i Miłości Chrześcijańskiej).

Całość wieńczy bibliografia oraz informacja o zgromadzeniu Sióstr św. Terezy od Dzieciątka Jezus.

***Kościół katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej w obliczu dwóch totalitaryzmów (1917-1990). Tom 2*, red. M. Krzysztofiński, ks. J. Wołczański, Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oddział w Rzeszowie, Wydawnictwo bł. Jakuba Strzeżmie Archidiecezji Lwowskiej, Rzeszów-Lwów 2017, ss. 300 + ss. 12 zdjęć.**

Publikacja jest pokłosiem międzynarodowej konferencji organizowanej we Lwowie w 2014 r. Książkę dedykowano arcybiskupowi Ignacemu Tokarczukowi w 50. rocznicę przyjęcia sakry biskupiej (1966). Składa się ona z piętnastu artykułów poprzedzonych wstępem redaktorów książki: M. Krzysztofińskiego i ks. J. Wołczańskiego.

Publikację otwiera artykuł M. Ryby *Biskupi polscy wobec socjalizmu i komunizmu w dobie najazdu bolszewickiego*. Autor przeanalizował dokumenty oraz wypowiedzi hierarchów Kościoła w Polsce dotyczących wspomnianych ideologii, w okresie ich zbrojnego wcielania na ziemiach polskich, zajmowanych w 1920 r. przez Armię Czerwoną.

Maria Dębowska naświetliła sylwetki księży, którzy dobrowolnie i nielegalnie udawali się na teren Związku Sowieckiego, by nieść posługę duszpasterską wiernym za kordonem granicznym (*Duszpasterze ochotnicy w Rosji Sowieckiej w pierwszej połowie lat dwudziestych XX w.*).

Witalij Rosowski podsumował swoją kwerendę w archiwach watykańskich, w których szukał materiałów dotyczących księży prześladowanych w Związku Sowieckim (*Nieznane wspomnienia kapłanów diecezji kamienieckiej i żytomierskiej represjonowanych w ZSRR, zachowane w zasobach archiwów watykańskich*).

Bardzo rzadko podejmowaną w Polsce problematyką katolików serbołużyckich w Niemczech zajął się Jakub Sokół, który przedstawił sytuację wiernych i kapłanów tego narodu w okresie rządów hitlerowskich (*Represje niemieckie wobec duchownych serbołużyckich w czasach III Rzeszy*).

Grzegorz Chajko szczegółowo przeanalizował księgi intencji mszalnych z kościołów archidiecezji lwowskiej w czasie II wojny światowej, aby wyzyskać z nich informacje dotyczące życia społecznego podczas okupacji sowieckiej i niemieckiej (*Księgi intencji mszalnych kościołów i parafii w archidiecezji lwowskiej*).

obrzędki łacińskiego z okresu sowieckich oraz niemieckich rządów w regionie (1939-1946). *Problematyka badawcza i analiza wybranych dokumentów*).

Działalności Sióstr Służebniczek Starowiejskich we Lwowie opisała s. Marta Komborska z tego zgromadzenia (*Siostry służebniczki starowiejskie we Lwowie w latach 1939-1946*).

Krzysztof Kaczmarski przybliżył postać ks. Bronisława Józefa Mireckiego, który duszpasterzował na terenie Podola (*Niezlomny kapłan z Podola. Ks. kanonik Bronisław Józef Mirecki (1903-1986)*).

Polskiej część archidiecezji lwowskiej, która po drugiej wojnie światowej obejmowała Lubaczów i okolice, poświęcony jest artykuł Dariusza Iwaneczki, przedstawiający inwigilację duchowieństwa archidiecezji w okresie powojennym (*Kontrola operacyjna duchowieństwa archidiecezji lwowskiej w Lubaczowie przez Urząd Bezpieczeństwa (1945-1956)*).

Sylwetkę ordynariusza diecezji przemyskiej i jego postawy wobec rządów władzy komunistycznej w Polsce poświęcony jest artykuł ks. Szczepana Bem-bena pt. *Biskup Franciszek Barda wobec „nowej władzy” w Polsce po II wojnie światowej*.

Ks. Marcin Kapłon przedstawił zagadnienie służby wojskowej alumnów z przemyskiego Wyższego Seminarium Duchownego w okresie PRL (*Służba wojskowa kleryków Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyślu jako jeden z elementów represji komunistycznych*).

Zagadnieniu współdziałaniu komunistycznych służb bezpieczeństwa PRL i ZSRR poświęcony jest artykuł ks. Dominika Zamiatyły (*Współpraca KGB z SB w walce z Kościołem katolickim w latach sześćdziesiątych XX w.*).

Agata Mirek przedstawiła proces wprowadzania postanowień Soboru Watykańskiego II w żeńskiej wspólnotcie zakonnej Służebnic Jezusa w Eucharystii na terenie ZSRR (*Recepcja Soboru Watykańskiego II w Zgromadzeniu Służebnic w Eucharystii na terenach Związku Sowieckiego, czyli o odnowie soborowej w warunkach państwa totalitarnego*).

Problematyce świeckiej obrzędowości w państwie sowieckim, która miała zastąpić religię i zaszczerpić u obywateli światopogląd materialistyczny, poświęcił swój tekst ks. Józef Szymański (*Obrzędowość świecka jako środek przekazu idei, wyobrażeń i uczuć w propagowaniu światopoglądu materialistycznego wśród ludzi radzieckich (na przykładzie obwodu winnickiego USSR)*).

Ks. Józef Wołczański ukazał, na podstawie dokumentacji aktowej władz państwowych, życie i działalność ks. Jana Olszańskiego, który duszpasterzował na Podolu (*Misja pastoralna ks. Jana Olszańskiego na Podolu z lat 1944-1989 w relacjach sowieckich władz wyznaniowych*).

Ostatni artykuł książki, autorstwa Mariusza Krzysztofińskiego, ukazuje sylwetkę abpa Ignacego Tokarczuka, metropolity przemyskiego, wywodzącego się z Kresów Wschodnich II RP, którym był wierny przez całe życie kapłańskie (*Arcybiskup Ignacy Tokarczuk – Kustosz Pamięci Kresów*).

Publikację wieńczy wykaz skrótów, indeks osób oraz zdjęcia archiwalne, wzbogacające problematykę poruszaną w artykułach.

Salezjańskie szkoły rzemieślnicze w Oświęcimiu 1914-1971. Kronika, opracował i wydał Waldemar W. Żurek SDB, „Biblioteka Salezjańskiej Inspektorii św. Jacka w Krakowie”. Nr 10, Wydawnictwo Gaudium, Lublin 2018, ss. 202 (+ 12 zdjęć).

Publikacja jest wydaniem krytycznym kroniki prowadzonej w salezjańskiej szkole rzemieślniczej (zawodowej) w Oświęcimiu. Zapisy rozpoczynają się od 1914 roku i trwają do 1971 r. Jednak w toku narracji jest duża luka ponad 18 lat, w tym w latach 1931-1945.

Szczegółowość zapisanych informacji w *Kronice* jest różna, co jest podyktowane specyfiką szkoły zawodowej, gdzie szczególny nacisk kładzie się na praktyczną naukę zawodu. Inne formy aktywności szkoły i uczniów pozostają niejako w cieniu. Ponieważ rytm pracy i nauki w szkole miał charakter ciągły i pozbawiony był raczej nadzwyczajnych sytuacji, kronikarz zapisywał mniej więcej co miesiąc wydarzenia, które były ważne i mogły zainteresować przyszłych czytelników. Są to najczęściej informacje o statusie szkoły i jej przekształceniach, stan osobowy kadry nauczycielskiej, wiadomości o wizytacjach państwowych władz oświatowych oraz kościelnych. Szczególnie ciekawe są dane o uczniach i ich osiągnięciach.

Pomimo dużych luk w zapisach *Kronika* dobrze dokumentuje działalność szkoły rzemieślniczej w Oświęcimiu oraz informuje o rzeczywistości społeczno-politycznej w Polsce.

Ks. Robert Romuald Kufel, Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim. 1945-1956. Tom III (M-S), Agencja Wydawnicza PDN, Zielona Góra 2018, ss. 402.

Publikacja powstała w 70. rocznicę ustanowienia polskiej organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorza Zachodnim i Północnym oraz wyboru ks. Tadeusza Lityńskiego na pierwszego biskupa diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, pochodzącego z tej ziemi.

Słownik przedstawia sylwetki księży pracujących na terenie obecnej diecezji gorzowskiej w latach 1945-1956. Byli to rodzimi duchowni, którzy po zakończeniu II wojny światowej zostali na terenie swoich parafii i z czasem byli ekspatriowani do Niemiec, księża diecezjalni i zakonnicy, którzy przyjechali z wiernymi z Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej lub z innych regionów Polski oraz wyświęceni w Kościele gorzowskim. Pominęto księży, którzy przyjechali na krótki czas aby przeprowadzić rekolekcje, misje lub sporadycznie zastępowali gorzowskich duchownych w duszpasterstwie.

Zakres chronologiczny Słownika obejmuje lata 1945-1956 czyli okres od zakończenia II wojny światowej do likwidacji administratury apostołskiej w Gorzowie Wielkopolskim i objęcie rządów przez bpa dra Teodora Benschę.

Każda nota biograficzna kapłana posiada podstawowe informacje i fakty z jego życia. Pominęto działa czy zasługi poszczególnych księży. Biogramy ułożone są w układzie alfabetycznym. Na końcu publikacji umieszczono fotografie księży, których noty biograficzne zostały umieszczone w Słowniku. Do publikacji dołączono indeks księży, osób i miejscowości.

Opracował Artur Hamryszczak

Dokumentacja stanu badań bibliograficznych o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945-2015, oprac. Ryszard Żmuda, Łódź 2017, ss. 418.

Prezentowana publikacja stanowi owoc studiów bibliologicznych Ryszarda Żmudy, autora licznych prac z zakresu bibliotekoznawstwa. Tym razem autor skupił się na przedstawieniu stanu badań nad dziejami bibliotek kościelnych w Polsce w latach 1945-2015. Właściwą treść publikacji poprzedza przedmowa bpa Adama Lepa oraz wstęp, który ułatwia odbiorcy korzystanie z bogatej bazy informacyjnej. Do części wstępnej zaliczyć można także spis źródeł i opracowań rękopiśmiennych, drukowanych i elektronicznych. Pomocnym narzędziem ułatwiającym korzystanie z książki jest wykaz skrótów obejmujący m.in. sigła zakonów oraz tytuły czasopism.

Właściwą część wydawnictwa zatytułowano *Dokumentacja*. Zawiera ona wykaz pozycji leksykograficznych (encyklopedii, słowników, informatorów), spis ogólnych opracowań z biografistyki, biografie poszczególnych osób, bibliografie oraz katalogi. Osobne miejsce przeznaczono dla instytucji koordynujących działalność bibliotek kościelnych czyli Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych i Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Kolejny rozdział objął opracowania ogólne na temat ksiąźnic Kościoła w Polsce. W dalszej kolejności autor opracowania dokonał zastawień bibliograficznych bibliotek instytucji kościelnych, do których zaliczył: biblioteki dekanalne, biblioteki diecezjalne, biblioteki kapitulne, katedralne, kolegiackie, parafialne, biblioteki seminariów duchownych, biblioteki uczelni akademickich. Uwzględniono również biblioteki poszczególnych wspólnot zakonnych. Cennym uzupełnieniem publikacji jest wykaz opracowań na temat bibliotek innych wyznań niż rzymsko-katolickie (Kościół greckokatolicki, Cerkiew prawosławna, staroobrzędowcy, Kościoły protestanckie, wyznanie mojżeszowe).

Bogactwo pozycji umieszczonych w omawianej książce pozwala przypuszczać, że stanie się ona niezbędnym kompendium dla szerokiego grona ludzi świata nauk humanistycznych.

Sławomir Zych, Kościelne dzieje Nowego Żmigrodu w okresie przynależności do diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego (1805-1992), Przemyśl 2018, ss. 544.

Dawne miasto Nowy Żmigród miało szczególny charakter na mapie administracyjnej Kościoła rzymskokatolickiego. Parafia powstała w średniowieczu, a pierwsza wzmianka o jej istnieniu pochodzi z 1325 r. W pierwszej połowie XVI wieku miasto uzyskało status prepozytury, a około 1595 zostało siedzibą dekanatu. W XIX w. dekanat żmigrodzki ze względu na swoją specyfikę wśród innych jednostek tego typu nazywany był „diecezją żmigrodzką”, a samo miasteczko traktowano – niekiedy żartobliwie – jako stolicę biskupstwa.

Dzieje parafii spisano w 8 rozdziałach. Pierwszy z nich ma charakter wprowadzający i traktuje o parafii w czasach staropolskich. W rozdziale drugim omówiono dzieje Nowego Żmigrodu w XIX w., do roku 1778, uwzględniając m.in. terytorium parafii, sylwetki duszpasterzy rzymsko i greckokatolickich. Kolejny

rozdział poświęcono okresowi duszpasterzowania ks. Walentego Wojtalika (1879-1907). Autor przedstawił szczegółowo sylwetkę tego kapłana oraz jego współpracowników na tle życia religijnego parafii. Rozdział czwarty objął czasy posługi duszpasterskiej ks. Franciszka Wilczewskiego (1907-1941). Był to czas przemian polityczno-społecznych związanych z końcem okresu zaborów, pierwszą wojną światową, dwudziestolecie międzywojennym i początkiem okupacji niemieckiej. Jedną z ważniejszych kwestii poruszonych w tym rozdziale były sprawy narodowościowe. Przedmiotem rozdziału piątego jest okres II wojny światowej. Poruszono w nim sprawy funkcjonowania Żmigrodu i okolicy podczas okupacji niemieckiej, początków pracy duszpasterskiej ks. Władysława Findysza, a także problem wysiedleń i prób odbudowy życia parafialnego po przejściu frontu. Rozdział szósty skupia się na formach działania ks. Findysza oraz jego współpracowników w realiach powojennych. W kolejnym rozdziale omówiono funkcjonowanie parafii w kolejnych latach Polski Ludowej (1964-1989) oraz na początku III Rzeczypospolitej do chwili utworzenia diecezji rzeszowskiej. Ostatni rozdział traktuje o nowych placówkach wydzielonych z Nowego Żmigrodu: Skalniku, Desznicy, Myscowej, Polanach, Krępnej oraz Kątach.

Publikacja oparta została na niezwykle bogatej bazie źródłowej przechowywanej w Archiwum Archidiecezjalnym w Przemyślu. Jest to pierwsza monografia naukowa na temat XIX i XX-wiecznych dziejów Nowego Żmigrodu.

Zenon Czumaj, *Pod opieką św. Stanisława. Dzieje parafii w Stoczku k. Węgrowska 1518-2018*, Stoczek 2018, ss. 223.

Omawiana monografia powstała dla upamiętnienia pięćsetnej rocznicy istnienia parafii Stoczek, erygowanej przez biskupa Erazma Ciołka w 1518 roku. Dawniej miejscowość przynależała do parafii Wyszaków oraz Kamieniec Mazowiecki. W granicach parafii Stoczek po jej powołaniu do istnienia znalazły się następujące miejscowości: Miednik, Drgicz, Wieliczna, Wielgie, Kołodziej oraz Ugoszcz (alias Mrozowa Wola). Najwcześniejsze dzieje samej parafii oraz osad do niej należących zostały omówione w rozdziale pierwszym. Uwzględniono w nim również granice parafii, liczbę mieszkańców, a także uposażenie. Rozdział drugi traktuje o świątyniach parafialnych Stoczka od czasów najdawniejszych do roku 1897 kiedy zbudowano stojącą do dnia dzisiejszego świątynię. Rozdział trzeci zatytułowany *Miejsca sakralne poza kościołem parafialnym* opisuje kaplice mszalne, cmentarze i kaplice cmentarne oraz krzyże i kapliczki przydrożne. Rozdział czwarty skupia się na sylwetkach trzydziestu trzech proboszczów stoczkowskich, począwszy od pierwszego plebana ks. Wawrzyńca z Głaczyna (1518-1549) skończywszy na ks. Zbigniewie Grabowskim, kanoniku honorowym Drohiczyńskiej Kapituły Katedralnej. Piąty rozdział książki stanowi studium życia religijnego wspólnoty parafialnej. Szczególny nacisk położono na niezwykle żywą tradycję pielgrzymowania oraz peregrynacje świętych obrazów, figur i relikwii. W tym samym rozdziale zestawiono listę osób, które wybrały życie konsekrowane.

Do publikacji dołączono liczne aneksy zawierające najważniejsze dokumenty dotyczące dziejów parafii w Stoczku, a także kompletny wykaz duchowieństwa

posługującego w tejże parafii (proboszczów, altarzystów, wikariuszy). Interesującym dodatkiem są również ilustracje, z których najczęściej dotyczy świadectw życia współczesnego wspólnoty parafialnej. Monografia oparta jest w dużej mierze na źródłach archiwalnych, lecz jej ogromnym atutem jest przystępny język, przez co wzbudzi zainteresowanie nie tylko w środowisku akademickim, ale przede wszystkim w szerszym gronie odbiorców.

Opracował Daniel Kiper